

Ивайло Василев¹

СЛУЖЕНИЕТО НА СВЕЩЕНИКА ЕФИМЕРИЙ В УЧЕБНИ ЗАВЕДЕНИЯ

The author is a doctoral student in Practical Theology at the Faculty of Theology of Sofia University “St. Kliment Ohridski”; e-mail: i.vasilevbm@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9142-5092>.

Abstract: *Ivaylo Vasilev, The ministry of the ephemeral priest in educational institutions.*

The article addresses questions about the foundation and characteristics of priestly ministry within an educational environment, examining the activities, personality, and sacramental aspects of the priest's role. The study focuses on the temporary ministry at the Theological Faculty of Sofia University, where a longer practice of spiritual care, including work with seminaries, has been established.

Keywords: *Chaplain Service, School Chaplaincy, University Chapel, Orthodox Priesthood, Practical Theology, Pastoral Theology*

Въведение и основни положения

Секуларното общество и натовареното ежедневие води естествено до омаловажаване и подценяване ролята на православния свещеник в живота на християнина и спасението на душата. Същевременно християнството ни учи, че човек не се спасява сам, а в сътрудничество с Божията благодат, която се преподава именно от духовника. В нашето общество и в неговите образователните институции (духовни и други), по стечение на обективните дадености съществува т.н. ефимерийно служение или служение на свещеника, който наричаме

¹ Авторът е докторант в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Статията е на основата на доклад, изнесен на Докторантски четения на Богословски факултет, 29.11.2021 г.

ефимерий, в учебна среда.

Какво е това служение и какви са особеностите му? В този доклад разглеждаме въпросите за личността на свещеника ефимерий, основанията и целите на свещеническото му служение и неговите дейности – богослужерна, учителна и пастирска, извършвани в характерните условия на учебната среда, в която той служи.

Бог създаде човека за богообщение и богоуподобяване, като му постави духовен наставник – ръководител още от Сътворението. „Обожението било единствената цел на човека“ в райската градина, където Сам Бог води Адам и Ева². Той говори директно и на Каин (Бит. 4:6–7). В целия Стар Завет Божият народ водят неговите съдии, царе, пророци до идването на Господа Иисуса Христа в плът. Затова и не е имало историческо време, в което човек сам се спасява, а винаги – лице в лице с неговия духовен ръководител, като образ на Бога³. В епохата на Новия Завет нашият Господ Сам поставя апостолите, а те своите приемници и до наши дни – епископите и свещениците на светлата ни Църква⁴. Те преподават Словото Божие и Тайнствата на Църквата и духовно обгрижват верните по пътя към вечния живот, поради което и тяхното служение е незаменимо и днес.

На Запад през Ранното средновековие се обособява и развива т.н.

² Вж. Вафидис, архим. Эмилиан, *Толкование на подвижнические слова аввы Исаии*. Екатеринбург: Александро-Невский Ново-Тихвинский женский монастырь, 2015 [Vaphidis, Archimandrite Emilianos, *Commentary on the Ascetical Discourses of Abba Isaiah*. Yekaterinburg: Alexander Nevsky Novo-Tikhvin Women's Monastery, 2015 (Rus. Transl.)], с. 58. На друго място същият stareц допълва: „Адам и Ева в рая имат като за stareц Самия Бог“.

³ Срв. Ignatius Antiochenus, *Ad Tral.*, III (PG 5, 0677B); ра монашеския принцип „отдаваш се в ръцете на игумена, а всъщност на Христос“, вж. Вафидис, архим. Эмилиан, *Дом Божий - врата небесные. О монашестве, игумене и послушнике*. Екатеринбург: Александро-Невский Ново-Тихвинский женский монастырь, 2022 [Vaphidis, Archimandrite Emilianos, *The House of God – the Gate of Heaven: On Monasticism, the Abbot, and the Novice*. Yekaterinburg: Alexander Nevsky Novo-Tikhvin Women's Monastery, 2022 (Rus. Transl.)], 102; архим. Эмилиан (Вафидис), *Благодатный путь: толкование на житие преподобного Нила Калабрийского*, Екатеринбург: Александро-Невский Ново-Тихвинский женский монастырь, 2018 [Archimandrite Emilianos (Vaphidis), *The Grace-Filled Path: A Commentary on the Life of St. Nilus of Calabria*. Yekaterinburg: Alexander Nevsky Novo-Tikhvin Women's Monastery, 2018 (Rus. Transl.)], 224.

⁴ Срв. Шавелски, протопр. Георги. *Православно пастирство*, София, 1929 [Protopresbyter Georgi Shavelski, *Orthodox Pastoral Care*. Sofia, 1929 (in Bulg.)], 36–37.

капеланско служение – службата на свещеника-пастир (капелан) към конкретна група или общност.⁵ Свещеникът ефимерий също служи в обособени общности – в болнични параклиси, социални домове, затвори, университети и др.⁶ Развитието на съвременното общество е довело до обособяване на тези различни институции, които съществуват днес, и тъкмо нуждата от пастирското им обгрижване извън енорията⁷ поражда служението на ефимерия.

Ефимерийното служение е собствено свещеническо служение; няма разлика в целите на двете и всъщност нерядко редовият енорийски свещеник изпълнява и функциите на ефимерий на дадена общност по съвместителство. Това положение е намерило място и в устава на БПЦ, според който „свещениците, които не са на енорийска служба при храм, имат правата и задълженията [които има енорийският свещеник]“⁸. Следователно отликите в служението на свещеника ефимерий и енорийският свещеник се определят основно от особеностите на средата, в която служат, а приликите – от общо звание. На следващите страници ще направим кратък светоотечески преглед, в който се разкрива висотата и светостта на делото на свещеника ефимерий с оглед на неговата личност, както и неговите дейности като богослужение (свещеническо-литургична) и учителство-ръководство (катехизическо-омилетична и душепастирска)⁹.

***Висота на служението и личността на свещеника:
избиране, качества, отношение***

Макар немалко да е писано за личността на свещеника по принцип, предвид че всяко учебно пособие по пастирско богословие раз-

⁵ Меремински, Ст. „Капелан“. – В: *Православная энциклопедия*, 30 (2012) [Mereminsky, St., „Chaplain.“ – In: *Orthodox Encyclopedia*, Vol. 30 (2012) (in Rus.)], 530.

⁶ Наричат ефимерий още и свещеникът, служещ в девически манастир.

⁷ За енорията вж. чл. 129 и чл. 130 от *Устав на Българската православна църква* – Българска Патриаршия, София: Софийска света митрополия, 2019 [Statute of the Bulgarian Orthodox Church – Bulgarian Patriarchate. Sofia: Holy Metropolis of Sofia, 2019].

⁸ *Устав на БПЦ*, чл. 136 [State of BOC, article 136].

⁹ Повече за това вж. Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*, част 1, София: СИ, 1955 [Dimitrov, Archpriest Hristo, *Pastoral Theology*, Part 1. Sofia: Church Publishing House, 1955], 121, 1. и Шавелски, Георги, *цит. съч.* [Shavelski, G. *Op. cit.*], 122, 145.

вива тази тема, необходимо е накратко да разгледаме това, което важи както за ефимерия, така и за редовия (и всеки) свещеник – висотата на званието. Това е нужно, защото днес дори когато се разбира значението на свещеническото служение, то нерядко се подценява – по причини като механичното ни отношение към духовенството, секуларният светоглед и проявите на антиклерикализъм, за който е характерно осъждането на духовника и предявяването на основателни или неоснователни претенции към него, въпреки че той служи на Неговия Господар и пред Него и епископа Му дава отговор (Рим. 14:4).

Започвайки един кратък светоотечески преглед със св. Йоан Златоуст и неговите *Шест слова за свещенството*, ще отбележим, че свещеникът е като ангел. Той е повече от ангел, защото му е дадена „власт, която Бог не е предоставил нито на ангелите, нито на архангелите“¹⁰. Величието на служението му не е сравнимо с нищо на земята, защото нему е дадено да преподава небесните тайнства. Свещеникът полага грижи за спасението на паството, дадено му от Христос, подобно на добрия и верен раб от Христовата притча (Мат. 24:45)¹¹. Свещеникът извършва най-високото изкуство и най-голямата наука¹²; ако лекарят извършва свръх трудове, лекувайки тялото, което е материално, колко повече духовникът се труди за душата, която е божествена, и съответно колко по-значим е неговият труд¹³. Един от примерите за образцов духовник, които св. Григорий Богослов дава в неговото Второ слово е св. ап. Павел, който „не търси своя интерес, а този на чедата си“, което е задачата на дадената му духовна власт¹⁴. Пастирите „трябва да са на такова ниво на добродетелта, тъй прости и скромни, с една дума, тъй небесни, че благовестието на евангелието да си проправя път не по-малко от примера на личността им, отколкото от тяхната проповед“, отбелязва светителят¹⁵.

Св. Григорий заявява по темата за избирането на свещеника, че това звание е прекалено високо за онзи, „който не се е научил пълно-

¹⁰ Joannes Chrysostomus, *De Sacerdotio*, III, 5 (PG 48, 644).

¹¹ *Ibid.*, II, 1 (PG 48, 632).

¹² Gregorius Nazianzenus, *Oratio II*, 16 (PG 35, 426B).

¹³ *Ibid.*, II, 27 (PG 35, 432C).

¹⁴ *Ibid.*, II, 54 (PG 35, 464C).

¹⁵ *Ibid.*, II, 69 (PG 35, 478C).

ценно да се покорява на неговия си пастир, и не е очистил надлежно душата си“ навреме.¹⁶ Преди да ръководи другите, духовникът сам е показал, че се води, и има степен на послушание, в допълнение към персоналната необходимост от очистване от страстите¹⁷. Тези две „условия“ св. Григорий посочва като важни във времена, в които свещеникът за паството си е „едва ли не само празно име“, тоест когато званието не се ползва от изискваното уважение и разбиране за значимостта на това служение от верните и обществото, във времена, в които любовта е оскъдяла. Както споменахме, изглежда и ние живеем в такива времена. Смята се, че ефимерият е добре да има образование, подходящо на общността, която обгрижва, например във висше богословско учебно заведение – сам да бъде високо образован и макар това да е така, ако следваме духовните критерии, богослов е, който се моли¹⁸, и комуто Бог дава духовно знание, каквито преимуществено са ръкоположените свещеници.

Св. Григорий Велики, папа Римски, завършвайки „древно-християнската класическа трилогия по пастирско богословие“ с неговото *Пастирско правило*¹⁹, посочва кой не е достоен да бъде свещеник: неумелият, лицемерът, този, който не може да носи тежестта на длъжността, разсеяният, себичният, непослушният, тщеславният, законникът, желаещият земното и неочистилият се от страстите. Действащият свещеник проявява неговата разсъдливост на дело, отнасяйки се индивидуално към всеки нуждаещ се според особеностите му; в случая на свещеника ефимерий в учебна среда, той се грижи и за младите хора с техните характерни черти – ученици или студенти, освен за преподавателите и служителите.

Споменатите църковни отци и техните следовници разясняват

¹⁶ *Ibid.*, II, 78 (PG 35, 486A).

¹⁷ За последното вж. още: *Ibid.*, 2:91 (PG 35, 494B); срв. „Духовният отец е най-напред и на първо място човек, който е подложил себе си на дълги години подвижнически трудове – праксисът, както го нарича Евагрий, на изпълнение на Божиите заповеди – и е станал „известен с опита си“ монах [или духовник]“, Bunge, Archim. Gabriel, *Spiritual Fatherhood. Spiritual Fatherhood: A Sketch*. New York: St. Vladimir's Seminary Press, 2016, с. 31.

¹⁸ Evagrius Ponticus, *Capita de oratione CLIII*, 60 (PG 79, 1180B).

¹⁹ Димитров, прот. Христо, *Пастирско богословие* [Dimitrov, Archpriest Hristo, *Pastoral Theology*], 20.

ценността на свещеническото служение: то е честно и свято, а служителят на светия олтар е достоен. Той е добре подготвен за длъжността си, извършил неговата вътрешна работа и се е показал готов и по-готов от всички други. Служейки с подobaващо внимание на Бога и ближния, свещеникът и съответно ефимерият получава и Божията помощ в това, което не му достига, и което Бог възпълва с благодатта си.

Духовният живот в обгрижваната от ефимерия общност зависи почти изцяло от неговата духовна настройка. Духовността на пастира е важен въпрос именно защото „където е процъфтявал духовният живот, там начело е стоял един единствен човек“²⁰. Личността на пастира е важна за успеха на делото му. Протопр. Георги Шавелски пише по този въпрос, че „в пастирското служение, главното е духовното, горението на духа – това, което вдъхновява пастиря, именно: неговата вяра, любов и ревност в Господа“²¹. Той продължава с това, че „горението на духа“ или „вътрешният огън“ трябва да върви ръка с ръка с придобиваното знание²². Същевременно, когато говорим за ревност, достойна за внимание е ревността в следването на традицията, такава, каквато изконно е постигана и чрез която се придобива святост в Православната църква. Проф. прот. Христо Димитров споделя, че истинското благочестие е едно от най-важните качества на пастира. Той пише: „Св. Писание поставя на първо място благочестието със съвета на ап. Павел: упражнявай се в благочестие... (1 Тим. 4:7–8)“. Това душепастирско благочестие се проявява чрез благоговейна богобоязливост, жива сърдечна вяра в Бога, светла надежда, „чиста в подбуди, свята в прояви, всецяла (от цяло същество – от разум, сърце и воля), самоотвержена и всепредана любов към Бога и хората...“, искрено състрадание към чуждите материални и духовни нужди и неволи, болки и страдания²³. Любовете, изразена като кротост, е „пър-

²⁰ Archim. Aimilianos of Simonos Petras. *The Authentic Seal: Spiritual Instruction and Discourses*, Ormylia: Ormylia Publishing, 1999, 56.

²¹ Шавелски, протопр. Георги, *цит. съч.* [Shavelski, G. Op. cit.], 73.

²² За ревността на пастира вж. още Димитров, прот. Христо, *Пастирско богословие*, [Dimitrov, Archpriest Hristo, Pastoral Theology], 103–106, 152.

²³ *Ibid.*, 101–102.

вата добродетел“ за духовника²⁴.

Благодатта, която се дава на учениците, студентите и работещите в образователните институции, в които има ефимерийно служение, е велика, защото на тях се дава възможност да общуват с човек с велико звание: това да помага на идващите при него да се приближат до Бога, да се поучат как да Го следват и да станат едно с Него (вж. Йоан 14:20). Достойният, очистил се според мярата си, ревностният, този, за когото Божията любов е станала достояние, но и всеки свещеник и ефимерий с Божията помощ редовно, с помощта на неговите събратя, ще отслужва и последованията от годишния, седмичния и ежедневния кръг. За това негово литургично или тайнодействено служение ще стане въпрос на следващите страници.

***Богослужение: духовна потребност от него,
честота на отслужването му и съвременно състояние***

Богослужението е основата на дейността на ефимерия в естествения център на духовния живот на учебното заведение – храма или параклиса. Според него се водят миряните, които се черкуват в него. Постейки в отредените дни и подвизавайки се според особеностите на живота, който водят, включително с четене на утринни и вечерни молитви, те в отредено време се подготвят за изповед и причастие със св. Тайни²⁵. Последните се преподават на верните в редовно отслужваната св. Литургия в изпълнение на основното задължение на ефимерия: „да отслужва по установения църковен ред редовно и с подобавашо благочиние светата Литургия и ежедневното църковно правило и да извършва тайнствата и чинодействията, установени от Православната църква“²⁶. Предвид последното, отлики в служението на енорийския свещеник и ефимерият по отношение на богослужението не следва да търсим, тъй като и целта им е една – да помогнат

²⁴ Bunge, Archim. Gabriel, *op. cit.*, p. 51.

²⁵ Защото „самата изповед винаги е стояла и днес се намира най-тясна връзка с правилно разбираните основи и цели на християнството и неговото душепастирство“, пише прот. Христо Димитров в неговата основоположна студия „Изповед и душепастирство“ – В: ГСУ – БФ, 11, 1934 [Dimitrov, Hristo, „Confession and Pastoral Care.“ – In: Yearbook of Sofia University – Faculty of Theology, Vol. 11, 1934], 43.

²⁶ *Устав на БПЦ*, чл. 136, ал. 1 [State of BOC, ar. 1].

на верните да достигнат спасение.

В България учебна среда с богослужение традиционно предоставят духовните семинарии и висшите учебни заведения, в които се изучава теология – богословие. Но параклис може да има всяко учебно заведение, както например има в Средно училище „Св. Софроний Врачански“ в Пловдив или във Военната академия в София, където служи и назначен свещеник ефимерий. Действително, няма причина само богословските образователни институции да имат храм и свещеник, като това не е така в другите християнски страни, където в университетите е запазена капеланската служба. При все това, у нас традицията е именно в семинариите и факултетите да има храмове, в които се служи от свещеник, който обгрижва учебните общности.

Богословският факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е водещото висше учебно заведение в подготовката на специалисти богослови и най-добър пример заедно с двете семинарии, за най-продължителни традиции в ефимерийното служение. В Правилника на факултета е разписано, че „православното богословие е неразривно свързано с богослужението като част и продължение на учебния процес в БФ“ (чл. 12). Учебният процес включва като част от него богослужението, т.е. студентите (или ученици в семинариите) се учат как се извършва богослужение, как се подхожда към служението и др. „Задачи“ и цели на свещеника ефимерий и богослужебната му (литургична, светотайнствена) дейност са например възрастването в духовния път на следването на Христа и усъвършенстването на личността, нейното развитие и богоуподобяване. От тях произтича и потребността от редовно богослужение на учащите се и работещите, на което те присъстват и търсят ежедневно с горенето на любовта в душите си. Тази духовна потребност на общностите в учебната среда, обуславя и необходимостта от ефимерия и богослужението в параклиса или храма при учебното заведение. Това се разбира от общността: учащите, преподавателите и служителите на учебните заведения водят своя личен духовен живот (чл. 20). В Правилника на Богословски факултет още четем, че с „учебно-практическа цел“ „[в академичния параклис] студентите богослови ежедневно (сутрин и вечер) участват в богослужението като четци, певци, проповедници и

иподякони...“ (чл. 13). Макар и „академичен“ или учебен, параклисът при учебното заведение е *per se* Дом Божий и като такъв е „дом за молитва“ (Мат. 21:13), място за съединяване и общение с Бога. По тайнствен начин в него се извършва това, което се е извършило в Стария Завет при св. прор. Мойсей: „тогава облакът покри скинията на събранието, и слава Господня изпълни скинията“ (Изх. 40:34). Затова бихме добавили, че целта на участието в богослужението, с пеене или само молитвено, е евхаристийно-сотириологична от гледна точка на богословието на Църквата.

Свещеникът ефимерий е проникнат от сърдечното разбиране за тайнствата, които извършва, и чрез които води паството му по пътя на общение с Бога. Той гори за Христа и когато неговата любов към църквата прелива от препълнено с благодат и правилно водене на християнския живот сърце, тези духовни чувства и всъщност реалности се предават и на черкуващите се и водените от него ученици, студенти и служители. В един енорийски храм вероятно ще има повече кръщения, венчания, а и треби, в сравнение с параклиса в учебна среда, но това не значи, че има пречка пред извършването им, както и на всяко друго тайнство или чинопоследование, което може да се отслужи във всеки каноничен храм.

Богослужението в учебните параклиси, както беше споменато, следва да се извършва редовно. Годишният богослужебен кръг се спазва и в този Божий дом, както и в енорийските храмове. Голямо богатство е ежедневното богослужение, предвидено в Правилника на Богословски факултет. То се извършва чинно и в семинариите, където ясно се разбира необходимостта от ежедневна утринна, а и вечерна, молитва и публично богослужение²⁷. За бъдещите духовници, които се подготвят в тези институции, обезателно е ценно и неотменно необходимо привикването към този традиционен ритъм на богослужебен живот. Това важи и за всеки християнин, защото ако с личното молитвено правило сутрин и вечер човек се приближава към Бога,

²⁷ А по отношение на практическото приложение на редовността на богослужението, ако в неделни и празнични дни учебният параклис не се посещава от черкуващите се другаде членове на общността на университета, в делнични дни и когато те имат ангажменти в сградата на университета, за тях е безценно провеждането на редовно богослужение.

то в публичното, или обществено, богослужение Бог се приближава към човека и му се разкрив²⁸. Религиозното чувство е особено силно за искрения по сърце черкуващ се, макар пътят на християнина да не се свежда, нито в него да се търси чувственото възприятие. Човек невидимо възприема благодатта Божия в дома Божий.

Именно по причина дълбоката духовна привързаност към храма и богослужения живот, не е оправдано да се отнема той, нито да се приучават поколения учащи се, че без редовно богослужение може да има правилно воден духовен живот. В условията на извънредната епидемиологична обстановка у нас (2020 – 2022) богослуженията в параклиса на Богословския факултет на СУ бяха прекратени, макар учебният процес да продължаваше (в определени периоди – дистанционно). Това даде послание, че мястото на литургичния живот не е от особена важност за общността и може би трябваше да бъде точно обратното – богослужението да бъде последното, което да бъде прекъснато в условията на непредвидима криза. За важността на богослужението трябва да продължава да се говори и пише, както и за това, че не е основано пренебрегването му. Редно е в непредвидени ситуации и появили се трудности, като например настъпването на мор и усилни времена и др., да се анализира статуквото и да се вземат своевременни мерки за възвръщане към пълноценното функциониране на духовния живот в храма веднага, щом ситуацията го позволи. Коректно е да отбележим, че в Богословския факултет това поетапно започва да се случва след края на обстановката от април 2022 г., като днес се отслужват редовно утринни и вечерни богослужения в четири делнични дни от седмица.

За сравнение в новопостроените храмове на другите два водещи университета в обучението по богословие („Св. патр. Евтимий“ при ВТУ и „Св. Паисий Хилендарски“ при ПУ) все още няма редовно богослужение и не са минали чин на освещение. В семинариите и Пловдивската духовна академия не е прекъсвано богослужението в новата им история. Въпросът, който може да се повдигне, що се отнася до Богословския факултет, е дали не е време да се построи нов средно-голям храм до неговата сграда, който да отговори на богослу-

²⁸ Archim. Aimilianos of Simonos Petras. *op. cit.*, 197–198

жебните нужди на най-старата и реномирана богословска школа в България – което се направи във Велико Търново и Пловдив и в което отношение нашата Alma mater изостава от тази добра практика на богословските университети по света.

***Катехеза и духовно обгрижване: учебна среда, послушание
и ръководство, индивидуално душегрижие
и архиерейска власт***

Същевременно общността има своята роля във възпитанието на подрастващите и живеещите в нея. Училището или университетът не са просто физическо място, където се провеждат учебни часове и лекции. Богословският факултет (а и всяко учебно заведение) не е единствено сградата, в която се взимат изпити и се дават дипломи. Средата възпитава личността. Тя е място на ежедневно обитаване и оказва директно влияние върху човека. Пансионния тип обучение със задължителен пансион за учащите се, какъвто имаме в семинариите, влияе на възпитанието, възрастването и приучаването на учениците към ценностите на образователната институция. Паралелно с това, по подобен начин, въздейства и пастирският институт в учебна среда, с неговото богослужение, духовно ръководство и катехеза.

Катехезата е друга задача на ефимерия в учебните общности. Тя е способ за вразумление, но и за духовно напътствие към Царството Небесно. Свещеникът по правило проповядва и губи енорията, в която ежедневно не се чува пастирското слово. Динамиката на времената предоставя актуални теми за разглеждане, на които може да се обърне внимание. Черкуващият се винаги очаква да чуе спасително слово от устата на своя пастир.

Нуждата от редовна проповед е не по-малка в учебна среда, защото учениците и студентите по правило са млади и нямат жизнения опит на по-възрастните. Подрастващите и младите се нуждаят от пример в живота и ръководство, бидейки в началото на житейския си път като зрели хора. Служението на ефимерия е отговорно и заради примера и възпитателните задачи, които има пред себе си. Катехезата, която се случва и чрез изучаваните богословски дисциплини в семинариите и богословските факултети (катедри), е една от дейност-

ите, която стои пред свещеника ефимерий. Когато преподаването е по-скоро секуларно и нецърковно, пред духовника стои задачата да възвиси духовно умовете на младите и да им предложи живата вода на Божието слово. Последното продължава и се задълбочава с още по-голям успех с другата дейност на пастиря – духовното обгрижване и ръководство.

Духовното ръководство е правило за всеки християнин. Ако преподавателите и служителите при учебното заведение имат духовен наставник, то сменящите се ежегодно випуски и курсове от младежи, може и да нямат. Утвърдилият се ефимерий, с неговите достойнства, качества и пастирски опит, е пример и достъпен събеседник за неговите пасоми в учебна среда преди и след лекциите, часовете и богослуженията, както и в предварително оповестени отворени часове за свободен разговор. Тази негова душепастирска задача се извършва тук, на земята, но завършва със спасението на човешката душа и души на небето. Ефимерият заслужава и заслужено получава подкрепата на всички общности в учебната среда, ръководството на учебното заведение и правоправещата архиерейска власт.

В православната традиция християнинът се води от неговия духовник и послушанието към последния е пътят на спасението на душата му.. Душепопечителното служение на ефимерия е свято ръководство, път към небето, който не се отказва на никого, още по-малко на тези, които са с отворени сърца и души за благословения път на подвизаване в живота като християнин – младите, поели по духовния път с избора на своето учение.²⁹ „Колко хубаво и колко приятно е братя да живеят наедно“ (Пс. 132:1), но и каква безкрайна благодат е навременното и мъдро общуване на духовното чедо с неговия пастир, защото свещеникът ефимерий духовно обгрижва чрез съвети и изповед своите духовни чедо – потърсили го и възприели го като свой духовник. На страниците на този текст не можем да разгледаме в пълнота въпросите за отричането от собствената воля и следването на Христос в свободното покоряване на духовника, но достатъчно

²⁹ Срв. „Благодарение на духовната харизма, дадена му от Бога, най-важната задача на духовния отец е „да придобие (роди) мнозина за добродетелта и познанието на Бога, на каквито сам е станал причастен“, Bunge, Archim. Gabriel, *op. cit.*, 49.

е да споменем, че който вярва в Бога, се покорява на пратените от него (Лука 10:16), каквито в нашия случай са свещениците ефимерии. Без ефимерий, без храмово служение и богослужение, се отнема на учениците и студентите възможността за участие в тайнствата и послушание (духовно ръководство) и съответно за спасение. Да си припомним думите на св. Софроний Есекски, които отразяват духовната традиция на църквата: „без послушанието човекът ще остане завинаги притиснат в менгемето на егоистичната си индивидуалност, която е противоположна на ипостасното начало. Извън християнското учение за послушанието, човекът остава глух и сляп за Божието Откровение, което ни е дадено с Делото на ипостасното възплъщение на Словото, защото ипостасното начало се развива у човека, който се намира в общение с Божията Ипостас. Затова можем да кажем, че истинско богословие без подвига на послушанието е непостижимо“³⁰.

Има и други храмове у нас, но ние следва да се погрижим за това, което зависи от нас в общностите, в които сме поставени да живеем и работим. Например Богословският факултет на СУ от създаването си през 1923 г. няма обособен собствен параклис, нито се извършват редовни богослужения и шестнадесет випуска се черкуват в прилежащи храмове в центъра на София³¹. През 1939 г. се слага край на това необичайно положение с освещаването на настоящия академичен параклис на БФ. За съжаления единици са изключенията от правилото да няма храмовете-параклиси и богослужение в небогословските образователни институции в страната ни, както споменахме по-горе.

Интересен е въпросът за свободния избор на изповедник от страна на черкуващите се в параклиса на образователната институция. По правило всеки човек като свободна личност сам се приближава до духовника, на когото може да се довери в пълнота и на него открива тайните на душата си. В учебна среда обаче изборът не винаги е тол-

³⁰ Сахаров, архим. Софроний, *Свети Силуан Атонски*, София, Омофор, 2008 [Sakharov, Archimandrite Sophrony, St. Silouan the Athonite. Sofia: Omophor, 2008], 134.

³¹ Темелски, Хр., „Паметник на Българската екзархия или Висше богословско училище“. – В: Темелски, Хр. *Из църковното ни минало. Том 2. Сборник с подбрани студии и статии*. София: Синева, 2009 [Temelski, Hristo, “A Monument of the Bulgarian Exarchate or a Higher Theological School.” – In: Temelski, Hristo. *From Our Ecclesiastical Past. Vol. 2: A Collection of Selected Studies and Articles*. Sofia: Sineva, 2009], 364–365.

кова голям, поради което често се налага отклонение от това правило, защото свещениците ефимерии са единици. През 1962 г. например, в едни тоталитарни за държавата времена, в Духовната академия централно се поставя пряк духовен ръководител на всеки студент.³² Днес подобна практика е масовата изповед, когато в определен ден всички търсят изповед и причастие. Това вероятно е по-добрият изход в сравнение с липсата на духовник за студентите, но въпросът на избор на изповедник остава свободен избор за свободния човек. Този избор не е за подминаване обаче по същия начин, както не бива да бъде и насилван. Само свободното сърце обича, тъй като любовта е свободна. Пастирът е достъпен, служи и предлага пътя на Църквата, но духовното чедо свободно избира дали чрез послушанието да се приобщи към Тялото и семейството на Православната църква, водейки същевременно християнски църковен живот. Вратите на храма са отворени свободно и за миряните и черкуващи се важат думите на нашия Господ Исус Христос: „който има уши да слуша, нека слуша“ (Мат. 11:25).

Въпросът с индивидуалното душегрижие на студентите и ученици остава актуален. От една страна стои специфичната педагогическо-психологическа работа с млади хора, с техните възрастови особености, като променливостта и непостоянството – нестабилността им³³, която включва нуждата да се използват различни подходи – да си благ, но понякога строг и дори да се скараш³⁴, в съответствие и с думите на св. Григорий Богослов за различието в пастирския подход

³² Решение на Св. Синод от 2.10.1962 г. - В: Писмо №212/62 г. на Председателя на Св. Синод до ректора на Духовна академия в отговор на Писмо изх. № 6052/62 г. на Ректора на Духовна академия до Председателя на Св. Синод (ЦДА, ф. 54, оп. 3, а. е. 33, л. 109, 120) [Decision of the Holy Synod from October 2, 1962 – In: Letter No. 212/62 of the Chairman of the Holy Synod to the Rector of the Theological Academy in response to outgoing Letter No. 6052/62 of the Rector of the Theological Academy to the Chairman of the Holy Synod (Central State Archives, fund 54, inventory 3, archival unit 33, folios 109, 120)].

³³ Archim. Aimilianos of Simonos Petras, *op. cit.*, 32.

³⁴ Констас, архим. Максим, *Внимавай върху себе си. Беседи за вниманието и дигиталната култура*, Пловдив. Паралингва, 2021 [Constas, Archimandrite Maximos, *Pay Attention to Yourself: Talks on Attention and Digital Culture*. Plovdiv: Paralingua, 2021 (Bulg. Transl.)], 43.

като принцип: „понякога е нужно да се гневим без да сме гневни, да се отнесем презрително, без да презираме, или да покажем отчаяние, макар и да не се отчайваме от [чедата], според индивидуалната нужда на всеки от тях.“³⁵ От друга, нуждата от коригиращи инструкции, наставления, наказания не е основното при работата с младия човек. Св. Василий Велики и св. Пахомий казват това, което показва и цялата практика на нашата света Църква, че младият човек е „подходящ за извършването на всяко добро, веднага и по презумпция, безусловно“.³⁶ Той е податлив към всяко добро и непосредствено чувства светостта. Като необременен с житейски грижи в сравнение с възрастния, младежът е пригоден да върви по Божия път. Сам Господ Исус Христос казва: „истина ви казвам, ако се не обърнете и не станете като деца, няма да влезете в царството небесно“ (Мат. 18:3). Самата идея, че по начало е готов за всяко добро, съобщава именно възможността, която се предоставя на младия човек да постигне реално, истинно обединение, или действено приобщаване към и общение с Бога.

Освен че има възпитателна роля в живота на пасомите, с които общува, ефимерият духовник предлага на младите и пътя на Църквата, който е двупосочен: пътя на женения живот и този на калугерството. Това се извършва в процеса на духовно общуване с духовника, разговори и съветване на младите. Тъй като свещениците ефимерии в битността си на наставници, по думите на св. Апостол към пасомите, „бидейки длъжни да отговарят, бдят за [техните] души“ (Евр. 13:17), така те в тяхната грижа не забавят неотложността на важните решения за вземане от младите. В нашето общество, в което през годините има тенденция за намаляване на сключването на бракове и нарастване на средната възраст за сключване на брак³⁷, не е полезно отлагането на този избор, когато младият човек стигне възрастта за него,

³⁵ Gregorius Nazianzenus, op. cit. 2:32 (PG 35, 440C).

³⁶ Cf. Archim. Aimilianos of Simonos Petras, op. cit., 32.

³⁷ *Бракове, разводи и раждания в България в началото на 21 век*, НСИ на България. Евростат, април 2019 г., [online] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_Bulgaria/bg&oldid=429308 (Цитирано на 18.11.2021 г.) [Marriages, Divorces, and Births in Bulgaria at the Beginning of the 21st Century, National Statistical Institute of Bulgaria. Eurostat, April 2019. [online] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_Bulgaria/bg&oldid=429308 (visited on 18.11.2021 г.)].

без разбира се, да бърза.³⁸ По правило духовният живот на човека е качествено различен, когато той стъпва в брак; може би той тогава започва.³⁹ Благословен избор е спасителният път на съпружеството. Съществува обаче и духовен брак – този с Христос в монашеския живот. Затова и духовникът ефимерий според неговата пастирска преценка, съветва и насочва младите по онзи път, за който вижда, че те имат настройка и възможност да извървят достойно, и ги окуражава в свободния им избор на попрището на живота.

Ролята на архиерея също заслужава своето внимание, когато се разглеждат духовните задължения на ефимерия, тъй като свещеническото служение произтича от епископа, на когото свещеникът е подвластен и дължи послушание, без да губи известната автономност на духовното водене на делата си. Както споменахме в началото, йерархичното начало в Църквата изисква тази непрекъсната връзка на доверие и слушане от страна на „по-малките“ към Бога, чийто образ за духовника е архиереят, а за мирянина – неговият духовник. Функцията на духовен наставник на учебните заведения, в които има богослужение и параклис и съответно ефимерийно служение, изпълнява правоправещият епархийски архиерей, в чиято територия е училището или университетът, или определеният такъв от Св. Синод за учрежденията под негова опека. Епископът е като баща за своите свещеници и на него се отдава почит и послушание, и от духовенството, и от миряните, за които е голяма радост да получават владишко благословение в случаите на посещение на йерарха в учебното заведение или при всяка среща с него.

Заклучение

В нашата образователна система, приела просвещенския модел на

³⁸ Archim. Aimilianos of Simonos Petras, *The Church at Prayer. The Mystical Liturgy of the Heart. Marriage: The Great Sacrament*, 112; на български: архим. Емилиан Симонопетрит, *Усещане за Бога*, 161.

³⁹ Cf. *Ibid.*, p. 113: „Ако се провалим в брака си, ние сме се провалили повече или по-малко и в духовния ни живот. Ако успеем в брака, успели сме и в духовния ни живот. Успехът или провалът, напредъкът или крахът, в духовния ни живот, започва с брака ни“ (в българския превод, с. 163).

секуларизация след Освобождението, мястото на свещеника ефимерий е отнето в училището и университета. Уви, жалко е това положение, не само защото Христос е „пътят, истината и животът“ (Йоан 14:6), а именно духовникът е, който преподава словото и Тайните Христови на народа, но и защото на младите се отнема възможността да общуват с и познават хората в расо. Този разговор за мястото на религиозното възпитание в училището и университета трябва да продължи да се провежда у нас и в него достойно място следва да заеме и въпросът за наличието на ефимерийно служение и храмове в учебна среда.

В настоящата статия разгледахме темите за естеството на свещеническото служение, каквото собствено извършва свещеникът ефимерий (бидейки ръкоположен за това по Устава на БПЦ), за отслужваните от него богослужения и извършвана душепастирска и възпитателна дейност. Те са едва началото за изследване или за типично пастирски разговор за служението на ефимерия в учебна среда, защото без поставяне на основанията зад неговото служение и важността му, то много лесно може да бъде пренебрегнато или потъпкано, а от това ще пострадат пасомите и общностите. Тревожна е лекостта, с която се отстъпва от позициите на утвърдено редовно ежедневно и празнично богослужение (както се случи по време на пандемията в София), а и забавянето в приготвянето на Божиите домове за него (В. Търново, Пловдив).

В това изследване поставихме в контекст някои актуални въпроси за ефимерийното служение. Тези учебни храмове и духовниците, които благовестят там можем да оприличим на кваса, който заквасва всичките три мери брашно на нашето духовно образование, по думите от Христовата притча (Мат. 13:33).

Библиография

Archim. Aimilianos of Simonos Petras. The Authentic Seal: Spiritual Instruction and Discourses, Ormylia: Ormylia Publishing, 1999

Бракове, бракоразводи и раждания в България в началото на 21 век, НСИ на България. Евростат, април 2019 г., [online] <https://ec.europa.eu/eurostat/>

statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_Bulgaria/bg&oldid=429308 (Цитирано на 18.11.2021 г.) [Marriages, Divorces, and Births in Bulgaria at the Beginning of the 21st Century, National Statistical Institute of Bulgaria. Eurostat, April 2019. [online] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_Bulgaria/bg&oldid=429308 (visited on 18.11.2021 г.)].

Bunge, Archim. Gabriel, Spiritual Fatherhood. Spiritual Fatherhood: A Sketch. New York: St. Vladimir's Seminary Press, 2016.

Вафидис, архим. Эмилиан, Дом Божий - врата небесные. О монашестве, игумене и послушнике. Екатеринбург: Александро-Невский Ново-Тихвинский женский монастырь, 2022 [Vaphidis, Archimandrite Emilianos, The House of God – the Gate of Heaven: On Monasticism, the Abbot, and the Novice. Yekaterinburg: Alexander Nevsky Novo-Tikhvin Women's Monastery, 2022 (Rus. Transl.)].

(Вафидис), архим. Эмилиан. Благодатный путь: толкование на житие преподобного Нила Калабрийского, Екатеринбург: Александро-Невский Ново-Тихвинский женский монастырь, 2018 [Archimandrite Emilianos (Vaphidis), The Grace-Filled Path: A Commentary on the Life of St. Nilus of Calabria. Yekaterinburg: Alexander Nevsky Novo-Tikhvin Women's Monastery, 2018 (Rus. Transl.)].

Вафидис, архим. Эмилиан, Толкование на подвижнические слова аввы Исаии. Екатеринбург: Александро-Невский Ново-Тихвинский женский монастырь, 2015 [Vaphidis, Archimandrite Emilianos, Commentary on the Ascetical Discourses of Abba Isaiah. Yekaterinburg: Alexander Nevsky Novo-Tikhvin Women's Monastery, 2015 (Rus. Transl.)].

Димитров, прот. Хр. Пастирско богословие, част 1, София: СИ, 1955 [Dimitrov, Archpriest Hristo, Pastoral Theology, Part 1. Sofia: Church Publishing House, 1955].

Димитров, Христо, „Изповед и душепастирство“ – В: ГСУ – БФ, 11, 1934 [Dimitrov, Hristo, “Confession and Pastoral Care.” – In: Yearbook of Sofia University – Faculty of Theology, Vol. 11, 1934]

Констас, архим. Максим, Внимавай върху себе си. Беседи за вниманието и дигиталната култура, Пловдив. Паралингва, 2021 [Constas, Archimandrite Maximos, Pay Attention to Yourself: Talks on Attention and Digital Culture. Plovdiv: Paralingua, 2021 (Bulg. Transl.)].

Меремински, Ст. „Капеллан“. – В: Православная энциклопедия, 30 (2012) [Mereminsky, St., “Chaplain.” – In: Orthodox Encyclopedia, Vol. 30 (2012) (in Rus.)].

Решение на Св. Синод от 2.10.1962 г. - В: Писмо №212/62 г. на Председателя на Св. Синод до ректора на Духовна академия в отговор на Писмо изх. № 6052/62 г. на Ректора на Духовна академия до Председателя на Св. Синод (ЦДА, ф. 54, оп. 3, а. е. 33, л. 109, 120) [Decision of the Holy Synod from October 2, 1962 – In: Letter No. 212/62 of the Chairman of the Holy Synod to the Rector of the Theological Academy in response to outgoing Letter No. 6052/62 of the Rector of the Theological Academy to the Chairman of the Holy Synod (Central State Archives, fund 54, inventory 3, archival unit 33, folios 109, 120)].

Сахаров, архим. Софроний, Свети Силуан Атонски, София, Омофор, 2008 [Sakharov, Archimandrite Sophrony, St. Silouan the Athonite. Sofia: Omophor, 2008].

Темелски, Хр., „Паметник на Българската екзархия или Висше богословско училище“. – В: Темелски, Хр. Из църковното ни минало. Том 2. Сборник с подбрани студии и статии. София: Синева, 2009 [Temelski, Hristo, “A Monument of the Bulgarian Exarchate or a Higher Theological School.” – In: Temelski, Hristo. From Our Ecclesiastical Past. Vol. 2: A Collection of Selected Studies and Articles. Sofia: Sineva, 2009], 364–365.

Устав на Българската православна църква – Българска Патриаршия, София: Софийска света митрополия, 2019 [Statute of the Bulgarian Orthodox Church – Bulgarian Patriarchate. Sofia: Holy Metropolis of Sofia, 2019].

Шавелски, протопр. Георги, Православно пастирство, София, 1929 [Protopresbyter Georgi Shavelski, Orthodox Pastoral Care. Sofia, 1929 (in Bulg.)]